

kritika kao čitalačka pasija

Kritika je već izvela svu sumu konvencionalnosti na primeru ove knjige, sa svim ograda i pregradama koje treba da budu objektivni sud ili procena, tako da njenom poznom čitaocu (govoreno leksičkom piscu) ne ostaje drugo nego da iskaže bez uvijanja i zamašnjavanja svoj sud o toj knjizi. Kritika je već naglasila da njen autor voli književnost (književni kritičar), da tu kritiku opsega Križevičkog stila, da je ona imitacija križevičkog stila, da nužno ima virtuozan stil, da je ta kritika iskrena, objektivna, da je obnovila impresionizam, iako po mišljenju istog kritičara impresionizam nije trebalo obnavljati itd. i sl. Sa izuzetkom Zorana Gluševića koji je u NIN-u preciznije odredio neke osobine te vrste pisanja, naša kritika je i na ovom primeru pokazala svu svoju tehničku komociju a literarna taktika i strategija svu svoju upotrebljivost.

Krenimo zato uzbrdicom podataka ka ličnosti kritičara koju odslikava njegov prva knjiga. Draško Redep pripada onom sruženju kritičara koji odista revnosno prate sve štamparske i književne proizvode u okviru naše književne republike, koji osetljivost seziografije ostuškiju okucavaju sa tapeta dana, nad čijom se radnom sobom može neprekidno da čuje zvanje književne košnje, u punoj raznolikosti naslova knjiga, imena, prohujalih i prisutnih uspomena od susreta s piscima i knjigama. To je možda jedini od kritičara koji je sačuvalo iluziju da su pisci ipak nešto izuzetna stvorenja i da njihovim unutrašnjim podacima treba pokloniti izvorno verničko uzbuđenje, onaj osobeni trepet emocija koji se ima pred rečnik i izuzetnim pojavama sveta. Na stranu što ima u tome izvesne albumske kokekterije i raspevanosti koja kazuje svima s kakvom se retkostiama bavi i druži, ta pojačana radoznalost za novosti ako i nije podatak koji može da zamuti analizu knjiga koje kritičar vrsi, neosporno je podatak o izvesnom rafinmanu za duhovno, koji u našoj još uvek nerazudenoj i inertnoj kulturnoj sredini nije za lakonsku osudu.

Ali, ovde treba učiniti nekoliko bližnjih napomena. Sva ta obaveštenost autora ove knjige kojoj je ozbiljnija kritika izvela uglavnom tačan sud, to rojenje imena sa akcentom na kvantitativnom efektu, ima jednu presudnu manu: u njemu nema unutrašnje kohezije, *vertikalne argumente* i sve to pisanje odvija se u znaku nekakve na štule podignute erudicije koja je više samosvesna nego eruptivna, više za to da „opšerni prostoru“ nego da iskaže ono što kao istinu sobom nosi i želi da kaže. Ta obaveštenost najčešće ostaje na pomenu imena pisaca, na slikanju atmosfera i na citatima onoga što su drugi rekli o piscima, nikada ne dozvoli rizik neočekivane perspektive, iznenađenog osvetljenja vrednosti u delu i neprekidno čovek ima utisak da pisac želi da ga prevede preko vode bez napora koji su uvek uzimali prvo mesto u žudnji za unutrašnjim znanjem kojemu su posedovali svi znatiji stvaraoči u kritici.

Čovek danas može o mnogo čemu da se obavesti u enciklopedijama, priručnicima i skraćvenim kursovima recimo helenске književnosti, ali za osoben prijem te kulture i književnosti neće biti dovoljno da zna šta je Platon rekao o putevima saznanja nego da on sam prođe sve uslove kulturnog razvika i filozofske misli koji su izazvali baš takav plamsaj Platonove misli o saznanju.

Sve ostalo što nije taj radosni napor na osvajanju kontinuumna misli, to rekao on znanje čunova od unutra, samo je, manje ili više, varljiva politura čiju trošnu i lomnu egzistenciju ništa ne može da spase.

Osnovna skoro neprekidna slabost ove knjige kritika ili eseja jeste odsustvo mnogo suda o piscima, *odсутstvo pravca i ugla* u kojima se stvari vide, koji bi taj sud hranili i branili od potresa na vetrometni jedne književne republike i omogućili kritičaru da se kao stvaralac književnog procesa ispolji. Draško Redep je pisao u svojoj knjizi i o srednjem veku naše književnosti, i o modernim piscima, i o ličnim sećanjima i prisjećanjima, ali određeni elevacioni ugao koji jednom kritičaru znači isto što i jednom romansijeru *polet u svet*, ona osovina haosa, kako bi rekao Saída, koja spaja raznorodne elemente uverenja u jednu nerušivu celinu sistema, presudno nedostaje Redepovoj knjizi da bi se nazvala knjigom kritika. Otuda ta kritika nije ni impresionistička, jer i prolog prave i duboke impresije teži sistemu, ni analitička jer u njoj neprekidno, iza svega što ostaje kao zrnevlje stila ili logike pod prstima kritičara, subjekat sebe uvekva pod ogromnom lupom varljive literature, ni dogmatička jer je njoj daleko i slavno sve što bi bilo makar i malo na začesteno i do kraja branjeno uverenje. To je kritika čoveka koji je mnogo čitao i to pisce od temperamenta i stila i koji zna da se prilagodi, da asimiluje atmosferu tuđe misli i da je vešto prezentira kao svoju, koja u veštini te operacije skoro da nema preme u misli kritički, ali koja ostaje na demonstraciji te vestine, čije ponavljanje može da bude zamorno već u prvom čitanju. Ta kritika, rečamo govori i o Marku Ristiću, i o Todoru Manojloviću i o Isidori Sekulici, o Mirjani Stefanović, o Križević, i o Andriću i u kraju njenih impresija svi oni, i toliki drugi koje nisam pomenio, imaju u sebi elemente svorakog duha, pa prema tome nije potrebno suprostavljati i tražiti za razlikama i *zaostavašt* njihovih poruke kad svi ispunjavaju taj bitan uslov — poseduju stepen stvaralačke moći koji ih u svitu umetnosti obavezuje i određava. Redep će u svojoj knjizi ponoviti o dnevničkom prozi Mirjane Stefanović Džadžević reći da ona predstavlja „ilustraciju onoga šta misli današnja srednjoškolska kad misli“, ponoviće uglavnom poznate superlativne Mihailovom besedničkom daru, samo sa više ekstatike, isplivavće egzaltirane himne Križevičnom peru u svojoj rečitosti jedne neobrazložne oda nosti, pišaće o susretu s Brancom Miljkovićem s dozom nostalgije, ali ne prema pesniku nego prema sebi, ali misao kojom relata, oko koje se sve grupiše i zgušnjava, koja bi svu tu verbalnu bajku usmeravala i davala joj tok i smisla, ta *stožerna misao*, shvaćena i kao podloga i inspiracija za rad, očigledno nedostaje njegovoj knjizi.

Kritičar odista nije ni dželat ni bolničar, književni policajac niti dušebrižni pastor i njegov zadatak nije da iskeže udove piscima na spravama, za mučenje, niti da likuje nad njihovim promašajima, ali je još manje njegov zadatak da metaniše pred književnim veličinama jednog trenutka. „Svirep ču biti neprirodan ne“ to je osnovna deviza svakog istinskog kritičara. Stičući prirodno svoj svet imaginacije, osećanja, ukusa, svetlu koji je iz sebe istisnuo stvaralac, otvoriš za oči čitalaca skrivene

energije toga sveta, poređenjem sa onim što postoji u sopstvenom iskustvu i organizatorskoj inventivji otkriti u varljivoj spletu okolnosti i prenosna dejstva, *eppur si mutove*, različitosti u delu živo od neživog, i prevojitosti to živo za otvoreno i radljivo svest, to su, sumarno svedeni, osnovni naloz koji dela emituju kritičarima. Od stepena lične odgovornosti i spremnosti u kritičaru da ne stane na pola puta jedne ideje zavisi da li će te magnetske fizivne dela da čuju i prihvate i drugo, da li će oni ostati u okvirima ili oklopnima već dostignutih, osvojenih prenosu.

Kritike Draška Redepa ne poseduju tu revelatorsku, dozivnu dimenziju. To su kritike dokoličara koji dobro parni, koji uživaju u rezbarijama, pretežno albumske prirode, koine god varljivoj praski, plima i oseka književnog života, ali koji se zadovolji samopostavljenjem, lakonskim određivanjem atraktivnih momenata književnog razvika, trenutno ispaljenom impresijom, i ispod svega toga ne oseća se nikaško pomorno micanje logike, senzibiliteta, čitave organizacije bića jednog čoveka koji poseduje svest i volju da tom svestu nešto promeni u književnosti i time istovremeno dopre do vrhovne afirmacije sopstvene ličnosti.

Na kraju, pošto je sva osnova i „opravdanje“ ove knjige jedna razmahnuta stilska patetika, tom „stilističkom“ se i ovde treba nešto čuže pozabaviti. U članku „Bez stila, bez hrabrosti“ piše ove knjige s pravom insistira na izrazitom stilu i kod naučnika i podvlači da je stil i stvar hrabrosti i na tom oštećen terenu nema se šta dodati njegovom tačnom mišljenju. Ali, kakav stil suprostavlja na ličnom primeru kritičar takvog, kathekskog stila?

Trebalo bi imati nešto duha i hrabrosti dajući ga armetima na kritičarom stilu anatemisanu metodu red-pred čitanja, da se vidi sva ona koliterna forsiranost i neprimodno metaforike u kojoj reči plešu sebi za volju i kojima ples postaje jedini cilj, gde kritičar za rečnike i „Voli ih na pamet“, gde se o Andriću i Križević govori jednim govornim patosom koji para silu neprirodnosti i gde su obrt, bez kraja i smisla, sa: po svema, po najvećima, preferiram, tim pre, najposle, ni slučajno, decidirano, dabogme, i po svaki cenu — čitav jedan arsenal knjiških postapalica nad kojima bi tole strožiji logičar imao silne glavobolje a koji, ne jednom, ponece nešto od humornih osobina nezaboravnog Molijerovog salonskog šampiona. Da nevolja bude potpunija, a humornost izrazitija, svu tu polituru zaduhanog i podgrevanog stila dopunjuje vrsta apodiktičnosti, izvesnog zadovoljstva od samopostavljanja i samocitiranja u stilu: je sam to davno rekao, to je ispisujem danonočno svoje marginalije, o tome sam već svojevremeno pisao, moji su to poznanici, fijoške sa sintezama, tenisi, rakete, senf-preciozni odsev jedne težnje za autokratski shvaćenom svojnom koji je po nekad i bukvalno logički suvišan jer ne služi drugom nego da pokaže stepen samosveti u kritičaru. Taj stil nije govor istina koji iznutra ruši sve pregrade od pisca do čitaoca i koji izaziva ono spontano potvrđivanje kad čoveku naviru usklici na usne: to je to; je stil radi stila, golicanje po vijugama da se otuda istera neobičan obrt, politurana rečenica, u noblesu zagrnuta pražnina.

Ako je stil dijalektičko jedinstvo sadržaja i oblika, izraz nedeljivosti duha, ako prave pisce u svim vremenima definiše hrabrost da budu isti ravni, da se ne penju na koturne stilističkog stila, onda je stil ove knjige sve drugo samo ne taj stil. U njemu reči koketiraju kao na nekom dičačevski precioznom balu, istine gospodina Lapalasa služe da pokažu širinu znanja, mamuzanja verbalne inspiracije da ostave utisak temperamenta i oratorske bujice. Zato stil ove kritike, nužno, ostaje na terenu nesmele auzije, salonskog lakiranja i otuda u njemu nema ni aforističke zgrušanosti izraza, ni crčanog epigrama, ni jednostavnosti čoveka koji govori istinu pa je nepotrebno da je zaogrće u sjajne i barokne plaštove. Onaj čisti borilački odsaj koji nužno ostaje od ponorne egzaltacije duha što neprekidno ispljuje sebe i druge, koji je gotov da se žrtvuje, ali i druge da žrtvuje, vrsta lične strogosti prema sebi i drugima, neprekidno nedostaje ovoj Redepovoj knjizi. Ona je sva u jednom suptilnije-seminarskom shvatanju i ispunjenju stila kao pomešane i napirilate stilske melodije sva skoro povišeni barok, i kao takva više podatak o kritičarom shvatanju stila nego u njegovom rafinmanu za jednostavan i plemenit govor rečima koji je jedan, u stanju da odoli burama i potresima vremena.

Bez težinog smera i doslednog opredeljenja, dovoljno komotna i sopstvenim impresijama i svivše okrenuta prema sebi, ta kritika ostaje i kao podatak da katkad i atmosfera jedne književne sredine može da stvori kritičara, da se dobro planiranim i vodenim sredstvima književne politike može da postigne i ono što je većito-bilo presudno za jednog kritička misao: priznanje erudiciji koje nema, talentu koji tek ima da se dokazuje, i misli čija uporišta tek

treba da budu otkrivena. Daleko od svake pomisli da dociram, i bez prognoza koje obavećno prate prve knjige kritike, hteo bih da ponovim samo davnashnju Skerličevu pravdu rečenicu upućenu Milanu Saviću: „Ako nam majka priroda nije dala da dižemo zgrade, nije nam uskratila da nosimo ciglu i pravimo malter“. Svi oni koji znaju Redepovo izvorno pamćenje, izvesno osećanje za vrednosti „među prstima“, ono osećanje koje prirodna daruje pretežno oštro senzibiliteti (što nije osobina za ironiju), mogu samo da žalje što se kritičar lađa i poslova koji očigledno, ne odgovaraju njegovoj vrsti talenta, gde se traži više logičke discipline, sigurnosti u stavu i strogosti u sudovima. Za revalorizaciju našeg književnog nasleđa nisu dovoljne oštre i možda i čubovite etikete pojedinih razdoblja nego, pre svega, misao koja promiče u osobenosti, uspostavlja istonjki logikos preispituje na osnovu logikos odnosa viđenih u tom sučeljavaju sa istorijom.

Na kraju, da sam sve ovo ispisao u uverenju da taj čovek, uz jednu dozu duhovne samodiscipline, i uz veću otvorenost u sudu sopstvenih književnih prijatelja, može da piše strožije i odgovornije, u to me uverava pre svega onaj melanholični, primetno inspirirani tekst *Rinek tačno u podne*, fragmenti o Mirjani Stefanović i članku o Zarku Vasiljeviću. Ovako, to pisanje ako ostane samo na stepenu kritike-informacije i čitalačke pesije može da ponese i sva ograničenja koja proističu iz prirode takve kritike.

Miroslav EGERIĆ

Draško Redep: U tmnu zagledan, Matica srpska, Novi Sad, 1963.